

JOSEF IMBACH

Biblické divy a zázraky_____

NADČASOVÝ
EXISTENCIÁLNÍ
VÝZNAM

VYŠEHRAÐ

Josef Imbach: Wunder
Eine existentielle Auslegung

© Echter Verlag Würzburg, 1995
Translation © Dr. Karla Korteová, 2017

ISBN 978-80-7429-803-5

OBSAH

Předmluva	11
-----------------	----

DÍL PRVNÍ

ZÁZRKY JAKO SOUČÁST NÁBOŽENSKÝCH TRADIC	15
--	----

SLEPÍ VIDÍ, CHROMÍ CHODÍ, MRTVÍ OŽÍVAJÍ... ..	17
K typologii příběhů o zázracích	17
Zázračná uzdravení	18
Vymítání zlých duchů	20
Zázraky normativní	22
Zázraky přesvědčovací	25
Zázračná zjevení	27
Zázračná zachránění	28
Zázračné dary	29
Typologie jako nástroj k lepšímu pochopení	30

CO BYLO JEŠTĚ VČERA POKLÁDÁNO ZA ZÁZRAK	31
Malá odbočka na pole dogmatiky	31
Výroky církevních autorit... ..	31
... a problematika s nimi spojená	32

VÍRY DĚCKO NEJDRAŽŠÍ?	38
Jak chápe zázraky Písmo	38
Nejen historická fakta	38
Od života Ježíšova k životu s Ježíšem	42
Ježíš jako divotvůrce?	49
„Činy Hospodinovy jsou velké“	54

DÍL DRUHÝ

ZÁZRAKY V NOVÉM ZÁKONĚ	57
PONOŘENÍ DO NICOTY?.....	59
Petr kráčí po vodní hladině (Mt 14,22–32)	59
Noc nicoty	60
Petr aneb víra vystavená stálému nebezpečí	64
Církev v krizi	70
PRÁVO, NEBO SPRAVEDLNOST?	76
Uzdravení muže s ochrnutou rukou (Mk 3,1–6)	76
Zaprvé, zadruhé, zatřetí	78
Žije člověk pro sobotu?	80
Testování pravidel	86
„DEJTE VY JIM JÍST“	92
Nasyčení pěti tisíců (Mk 6,30–44)	92
Paralely v hebrejské bibli.....	93
Číselná symbolika.....	97
Plnit Ježíšův příkaz	100
ĎÁBEL, DÉMONI A ZLÍ DUCHOVÉ	104
Uzdravení posedlého v Gerase (Mk 5,1–20).....	104
Příběh, který je urážkou zdravého rozumu?	105
Satan jako marginální postava.....	108
Co je ti po mně?.....	110
Jedna z nejdémoničtějších postav světové literatury	113
Fraška o podvedeném čertovi?.....	116
Máme si ďábla a demony představovat jako osoby?.....	118
TO JSEM NEBYL JÁ	122
Uzdravení posedlého chlapce (Mk 9,14–29)	122
Honba za zásluhami.....	122
Posedlost, nebo nemoc?	125
Vydání napospas zlu	128
Jedině láska	133

NALÉVAT ČISTÉHO VÍNA	136
Svatba v Káně Galilejské (J 2,1–12)	136
Nesrovnalosti	137
Čínské podobenství	140
Církev – spolek značně ubohý?	142
PŘIJMI SÁM SEBE	146
Uzdravení ochrnutého (Mk 2,1–12).....	146
Pohled do dílny exegetů.	147
Hřích – „slovo laskavé, ba směšné“	150
Probuzení k novému životu	152
Neboj se přijmout sám sebe	155
POSTAV SE NA VLASTNÍ NOHY	160
Vzkříšení syna naimské vdovy (L 7,11–17)	160
Řeka života a průvod smrti.....	161
Realistické zpravodajství, nebo narativní teologie?.....	164
Vstaň!	167
ODMÍTNUTI, VYČLENĚNI, VYOBCOVÁNÍ ...	172
Uzdravení deseti malomocných (L 17,11–19)	172
Nikoli historická fakta, nýbrž katecheze	173
Dnešní malomocní.....	176
Smysl vyprávění o deseti malomocných.....	180
TŘETÍ ZÁZRAK	184
Uzdravení slepého Bartimea (Mk 10,46–52)	184
Nesmířit se s údělem žebráka.....	185
Ve stopách kříže	188
Výklad odborných pojmů	191
Poznámky.....	194
Jmenný rejstřík	201

PŘEDMLUVA

O zázračných uzdraveních a zjeveních platí podobně jako o básních, povídkách nebo divadelních hrách, že máme-li je správně pochopit, musíme je umět patřičně „přečíst“, tj. vyložit. Čím více se zaměříme pouze na sílu důkazů, manipulaci a magii a čím důkladněji se budeme zabývat medicínskými a vědeckými údaji, tím méně budeme s to porozumět duchovním obsahům. Kdybychom ovšem připustili, že cosi jako zázračné uzdravení opravdu existuje (ve smyslu nalezení víry a důvěry v sílu, která přesahuje naše chápání), bylo by skutečně tak těžké akceptovat, že taková regenerace dosahuje svého vrcholu v psychických nebo i fyzických darech?

J. Cornwell, *Mächte des Lichts und der Finsternis*.

Christliche Wunder – Wahrheit oder Einbildung?, Wien 1991, 228

Zázrak je víry děcko nejdražší.

J. W. von Goethe, *Faust I*, verš 766

„Svatba v Káně Galilejské – tomu se mi nechce věřit, to jsou přece obrovské spousty vína,“ řekl jednou kdosi slavnému Jeronýmovi. „Ano, vždyť se jím taky napájíme dodnes,“ odpověděl učenec zamyšleně.

L. Zenetti, *Die wunderbare Zeitvermehrung*, München 1983, 12

O zázracích dnes už mnozí lidé odmítají diskutovat. Poukazují na to, že pro celou řadu věcí, které byly ještě včera považovány za zázrak, lze najít přirozené vysvětlení. Svět je podle nich uzavřený celek, jehož pochopení se musí opírat o zákony kauzality. Kde se děje něco záhadného, a tudíž „zázračného“, tam je prý nutno pátrat po příčinách, jejichž poznání je – snad – jenom otázkou času.

V zázracích proto většinou už dávno nejsou schopni vidět „důkazy“ pravdivosti křesťanské víry ani sami křesťané a křesťanky, a to tím spíše, že se dnes už ví, že jevy, které bývají obvykle označovány za „zázrak“, jsou rozšířené i v jiných náboženstvích.

Kniha, kterou držíte v ruce, má tyto obtíže na zřeteli. V první části informuje – na základě mnoha příkladů nejen z pohanského

a židovského starověku, ale i z dnešních velkých světových náboženství – o jednotlivých typech příběhů o zázracích, zaujímajících pevné místo v náboženských tradicích lidstva, a zkoumá, jak zachází se zázraky Písmo, především Nový zákon. Postupně tak odhaluje náboženské a dějinné souvislosti, které jsou pro pochopení biblických příběhů o zázracích nezbytné. První díl končí krátkou odbočkou, obsahující několik – nutných – dogmatických úvah.

Díl druhý se na základě několika příkladů snaží ukázat jedinečnost příběhů o zázracích, které popisují evangelisté, a ozřejmit, že cílem veškerého Ježíšova jednání je koneckonců vždy *osvobodit* člověka – osvobodit ho nejen od viny, od zla a od hříchu, ale i k sebezpřijetí, ke svobodnému rozhodování, k víře, k vykročení novým směrem, k radosti a k pravému životu. Ježíšovi zkrátka nikdy nejde o pouhé vyléčení fyzické nemoci; Ježíš se pokaždé snaží vrátit život daného člověka do správných kolejí a dovést ho k tomu, aby našel cestu k Bohu i k sobě samému.

Čtenářky a čtenáři tedy nejenže budou konfrontováni s náboženským poselstvím novozákonních příběhů o zázracích, ale zároveň nahlédnou i do dílny exegetů a do jejich namáhavé a napínavé badatelské práce.

Přes veškerou snahu o obecně srozumitelné formulace se tu nebylo možné zcela vyhnout některým odborným teologickým pojmům. Ke zdoání této (drobné) překážky mohou snad posloužit závěrečné vysvětlivky.

Tři ze zde popsaných příběhů jsem před několika lety analyzoval už v knize *Jesus begegnet. Biblische Erfahrungen heute (Setkání s Ježíšem. Biblické prožitky v dnešní době)*, Zürich 1992. Tam jsem se nad nimi ovšem zamýšlel v jiné souvislosti; nejde tedy o pouhé opakování úvah už jednou zveřejněných.

Většina tvrzení, která v této knize předkládám, byla otestována na dvou víkendových seminářích, jejichž pořadatelem byla Augsburská katolická akademie a které vzbudily velký zájem. Jejich iniciátorem byl pan Franz-Xaver Spengler, ředitel této instituce, bez jehož podnikavosti by moje kniha nevznikla.

Srdečně mu děkuji – v neposlední řadě i za pohostinné přijetí a za přátelství, které nás už léta spojuje. Vděčný jsem i paní Imeldě Casuttové, která se hbitě postarala o korekturu, a panu Michaelovi Laublemu za pečlivý lektorský dohled.

V Římě v lednu 1995

Josef Imbach

Od života Ježíšova k životu s Ježíšem

Totéž přirozeně platí i o zázracích Ježíšových, o kterých vyprávějí evangelia. Je přitom zapotřebí všimnout si přinejmenším pěti věcí:

- 1/ jejich geneze;
- 2/ toho, že mnoho Ježíšových slov a činů je tam uváděno ve zcela jiné souvislosti, než jaká byla souvislost původní;
- 3/ poselství, které evangelia obsahují;
- 4/ vystupňování, kterého v průběhu času příběhy o zázracích doznaly;
- 5/ rozdílu mezi událostmi jako takovými a příběhy, které se o nich vyprávějí.

1/ Ke hlubšímu pochopení Ježíšových zázraků dospějeme, jestliže se nejprve zamyslíme nad tím, čím jsou evangelia osobitá, a vzpomeneme si, že za sebou mají historickou tradici a redakci čítající několik desetiletí. Konkrétně to znamená, že evangelisté zpracovali do jednoho celku materiál dochovaný ústně a zčásti i písemně. Zjevně je při tom ovšem zajímavá nejen Ježíšův život, ale i – nebo spíše především – život s Ježíšem, tedy to, co oni sami a raná církev na základě své víry v Ježíše Krista prožili.

Jestliže si celý tento proces tradování a redigování představíme, dospějeme k závěru, že mnoho Ježíšových slov a činů už není v evangeliích podáno v původní souvislosti a že vyprávění prošlo určitou proměnou.

Příklad? Marek a Matouš nás informují o tom, že v Betanii pomazala jakási neznámá žena v domě Šimona Malomocného Ježíšovi hlavu. V některých přítomných (podle Mt 26,8 šlo o samotné uředníky) to vzbudilo hněv; podle jejich názoru by bylo bývalo lepší drahocenný olej prodat a výtěžek dát chudým (Mk 14,3–5; Mt 26,6–9). Naproti tomu podle Jana pobýval Ježíš v Betanii v domě Lazarově. Ježíšovi tam podle Janova popisu pomazala Marie nohy a námitku, proč nebyl olej prodán ve prospěch chudých, vyslovil Jidáš (J 12,1–5). Obě vyprávění se jistě

zakládají na jedné a téže příhodě; ta byla ovšem několikrát přepracována, takže nakonec vznikly dva různé příběhy.

2/ Vzhledem k tomu, že evangelisté ve svých spisech zpracovali několik různých vyprávěcích linií, je velmi pravděpodobné, že i zázraky, o kterých vyprávějí, nakonec zdaleka ne vždy vystupují v téže historické souvislosti, ve které figurovaly původně. Podle Marka se například Petrova tchyně uzdravila poté, co Ježíš kázal v synagoze v Kafarnaum (Mk 1,29–31). Podle Matouše se však Ježíš odebrá do Petrova domu bezprostředně po uzdravení setníkovy sluhy (Mt 8,14n). Že Ježíš určitý zázrak skutečně vykonal v kontextu, ve kterém jej uvádějí synoptikové, tím si přitom nemůžeme být definitivně jisti ani tam, kde se navzájem nerozcházejí. Matoušovi a Lukášovi, jak známo, sloužilo jako předloha evangelium Markovo – už jen z tohoto důvodu vládne mezi těmito třemi evangelisty do značné míry shoda. Tím ovšem ještě není zaručeno, že tradice, o kterou se opírá Marek, zobrazuje uvedené události historicky nezávadně.

3/ To nás staví před problém historicity Ježíšových zázraků. Vedle otázky původního kontextu jeho skutků se totiž nabízí i sama otázka základní, tedy otázka, zda Ježíš vůbec nějaké zázraky vykonal.

Rozhodně nejde o otázku řečnickou. Jak jsem už naznačil, zajímal evangelisty nejen život Ježíšův, ale i život s Ježíšem, tj. to, co oni sami a raná církev na základě své víry v Ježíše Krista prožili. Tyto rozmanité prožitky se v evangeliích přirozeně odrážejí.

Prakticky to znamená, že evangelia nejsou objektivním historickým zobrazením těch či oněch událostí z Ježíšova života. Zrcadlí se v nich i osobní víra autorů. Jinak řečeno, evangelisté – místo aby prostě jen referovali o určitých událostech – interpretují Ježíšovu osobnost a propagují víru v Ježíše coby spasitele a syna Božího. Nakolik se v jejich líčení tento záměr projevuje, to nám objasní následující příklad:

Někde vypukne přírodní pohroma. Seriózní noviny o ní přinesou věcnou zprávu. Uvedou, kde k neštěstí došlo, kolik je mrtvých a zraněných a jak rozsáhlé jsou vzniklé škody. Úplně jinak bude popis vypadat v podání očitého svědka. Jistě se v něm odrazí dojem z prožitých hrůzy. A ještě jinak bude o této pohromě mluvit farář v nedělním kázání. Místo, kde k ní došlo, bude hrát v kázání naprosto podřadnou úlohu. Právě tak v něm nebude příliš záležet ani na přesném vyčíslení mrtvých a zraněných, a kdyby se farář zmýlil ohledně vzniklých škod, nebude to nijak důležité – on bude chtít promluvit hlavně o tom, že život je plný nejistoty a smrt může člověka zastihnout zcela nečekaně.

Evangelisté se ocitají v roli očitého svědka, ale zároveň i v roli faráře. Samozřejmě že se vracejí ke skutečným událostem. Popsat historická fakta však není jejich hlavní starostí. Na jedné straně ve svých spisech vyjadřují úžas, který v nich vyvolala Ježíšova osobnost, a na straně druhé chtějí své čtenáře a čtenářky povzbudit, aby šli podobným prožitkům naproti a stali se Ježíšovými následovníky. Evangelia zkrátka nejsou věcné protokoly – evangelia jsou svědectvím víry a byla napsána proto, aby lidi k víře v Ježíše Krista přivedla nebo aby je v ní posílila.

To znamená, že fakta (tj. Ježíšův život) jsou v nich úzce propojena s komentářem (tj. s dodatečnou interpretací). Evangelia obsahují nejen historické pravdy, ale i teologické výroky, mnohdy podané formou příběhů. Máme-li to vyjádřit zcela srozumitelně – podobně jako když sám Ježíš vymýšlel nejrůznější příběhy (vzpomeňme třeba na podobenství o farizeji a celníkovi: L 18,9–14), aby jimi vyjádřil teologickou pravdu, vymýšlejí evangelisté (nebo jiní příslušníci rané církve) příběhy o něm, protože chtějí vylíčit jeho poslání a jeho význam v rámci Božího plánu spásy. Mnohé z těchto příběhů vyprávějí o zázracích, které se Ježíšovi připisují, a jak ukazuje následující srovnání, nezřídka došlo k tomu, že daný evangelista některé vyprávění tak či onak pozměnil.

Mk 10,46–52

A když [Ježíš] vycházel s učedníky a s velkým zástupem z Jericha, seděl u cesty syn Timaiův, Bartimaios, slepý žebrák. Když uslyšel, že je to Ježíš Nazaretský, dal se do křiku: „Ježíši, synu Davidův, smiluj se nade mnou.“ Mnozí ho napomínali, aby mlčel. On však tím více křičel: „Synu Davidův, smiluj se nade mnou.“ Ježíš se zastavil a řekl: „Zavolejte ho.“ I zavolali toho slepého a řekli mu: „Vzchop se, vstaň, volá tě.“ Odhodil svůj plášť, vyskočil a přišel k Ježíšovi. Ježíš mu řekl: „Co chceš, abych pro tebe učinil?“ Slepý odpověděl: „Pane, ať vidím.“ Ježíš mu řekl: „Jdi, tvá víra tě zachránila.“ Hned prohlédl a šel tou cestou za ním.

Mt 20,29–34

Když [Ježíš a učedníci] vycházeli z Jericha, následoval ho velký zástup. A hle, dva slepí seděli u cesty; když uslyšeli, že jde kolem Ježíš, začali křičet: „Smiluj se nad námi, Pane, synu Davidův.“ Zástup je napomínal, aby mlčeli, ale oni křičeli ještě víc: „Smiluj se nad námi, Pane, synu Davidův.“ Ježíš se zastavil, zavolal je a řekl jim: „Co chcete, abych pro vás učinil?“ Odpověděli mu: „Pane, ať se otevrou naše oči.“ Ježíš pohnut soucitem dotkl se jejich očí a hned prohlédli; a šli za ním.

Dějistiště, stavba i průběh obou vyprávění jsou totožné. U Matouše ovšem už není řeč o jednom konkrétním slepci, nýbrž o dvou slepících bezejmenných. Matouš zde zjevně svoji předlohu (Markovo evangelium) „vylepšil“. Totéž zjistíme, porovnáme-li, jak tato dvě evangelia podávají příběh o uzdravení posedlého v Gerase. U Matouše jsou moci zlých duchů vydáni lidé dva, zatímco u Marka je posedlý jeden (srv. Mk 5,1–20; Mt 8,28–34). Kdybychom tu chtěli mluvit o falšování, bylo by to zhruba stejné, jako kdybychom vyčítali Etruskům, že nestavěli dálnice. Nesmíme starověké dějepiscectví posuzovat podle dnešních měřítek. Matoušův přístup není v rámci tehdejší doby nijak neobvyklý. Starověcí dějepisci nezacházeli se svou látkou nedbale, ale záleželo jim hlavně na tom, aby vytvořili literární dílo. Vzpomeňme třeba na Thúkydida (kolem 460 až kolem 400 př. Kr.), který ve svých *Dějínách peloponnéské války* vkládal vojevůdcům do úst proslovy psané řečtinou tak uhlazenou, že by jim ve skutečnosti žádný voják nerozuměl. A šlo-li o to, někoho oslavit nebo „vynést do nebes“, byla tehdejšími spisovateli každá nadsázka dobrá. Nikdo, kdo je se starověkým písemnictvím alespoň trochu

obeznámen, se jistě nepozastaví nad tím, že se těmito zákonitostmi řídili i autoři evangelií (i když zdaleka ne do takové míry). Jestliže Matouš na výše zmíněných dvou místech počet uzdravených zdvojuje, chce tím jen dodat váhy teologickému pojetí Ježíše coby spasitele.

4/ Navíc je zapotřebí uvážit, že každá tradice má sklon k tomu, líčit schopnosti toho či onoho divotvůrce čím dál tím barvitěji – to jsme přece konstatovali už v souvislosti s vyprávěním o egyptských ranách. Dalším příkladem je popis „slunečního zázraku“ v knize Jozue.

Vypráví se tam o tom, jak izraelský lid u města Gibeón vítězí nad pěti emorejskými králi. Vypravěč výslovně říká, že slunce tehdy stálo na obloze tak dlouho, dokud se Izraelité svým nepřátelům nepomstili.

Tehdy mluvil Jozue k Hospodinu, v den, kdy Hospodin vydal Izraelcům Emorejce. Volal před očima Izraele:

*„Zmlkni, slunce, v Gibeónu,
měsíci, v dolině Ajalónu.“*

*A slunce zmlklo a měsíc stál,
dokud lid nevykonal pomstu nad svými nepřáteli.*

To je zapsáno, jak známo, v Knize Přímého. (Joz 10,12n)

Dnes víme, že *Knihy Přímého* je ztracená sbírka písní; zmiňuje se o ní i druhá kniha Samuelova (1,18). Dotyčný sluneční zázrak se samozřejmě nikdy nestal. Citované verše jsou chvalozpěvem na Boží moc a velikost. I sám autor knihy Jozue už zřejmě počítal s tím, že jeho krajané budou o slunečním zázraku pochybovat, a měl pocit, že musí ke svému líčení připojit dovětek:

Slunce stálo v polovině nebes a nepospíchalo k západu po celý den. Nikdy předtím ani potom nebylo dne, jako byl onen, aby Hospodin tak vyslyšel něčí hlas, neboť Hospodin bojoval za Izrael. (Joz 10,13n)

Kdyby se byl autor knihy Jozue trochu důkladněji zamyslel nad literárním žánrem knihy, ze které čerpal, mohl si tuto vsuvku ušetřit. Oslavnou píseň o dobytí Jericha, tehdy zřejmě všeobecně

známou, si bezpochyby spletl s reportáží. Takováto nedorozumění (jejichž fatální důsledky se později projeví např. i v procesu s Galileem Galileim) mají svůj původ v tom, že z historického odstupu vypadají zázraky vždy ještě zázračněji – a příběhy o nich jsou odpovídajícím způsobem postupně přikrášlovány.

S podobným vylepšováním se lze setkat i v Novém zákoně. Příklady? U Marka se píše, že Šimonova tchyně – kterou Ježíš posléze uzdravil – „ležela v horečce“ (Mk 1,30). U Lukáše – který se opírá o Marka – jde už o horečku „silnou“ (L 4,38).

Podle Matouše (8,5–13) a Lukáše (7,1–10) Ježíš v Kafarnaum uzdravil setníkova sluhu, aniž vkročil do setníkova domu – Lukáš (7,6) píše, že byl od domu „nedaleko“. Podle obou líčení setník počítal s tím, že Ježíš dokáže jeho sluhu uzdravit, aniž se bude muset obtěžovat k němu přijít. U Jana (4,46–53) – který vychází z téže předlohy, ale napsal své dílo o pár desetiletí později – je už řeč o „královském služebníkovi“, jehož syn byl „blízek smrti“ (4,47). Podle Jana Ježíš pobýval v Káně, královský služebník z Kafarnaum ho tam vyhledal a snažně ho prosil, aby šel k němu domů. Ježíš však nemocného dokázal uzdravit okamžitě – a to na vzdálenost téměř třiceti kilometrů.

Pokud jde o léčbu slepoty, synoptici mluví prostě a jednoduše o uzdravování slepců; ve čtvrtém evangeliu ovšem uzdraví Ježíš člověka, který byl slepý už od narození (J 9,1–34).

Podle synoptiků oživil Ježíš zemřelou dcerku představeného synagogy (Mk 5,22–24.35–43parr). Lukáš vypráví o vzkříšení chlapce, kterého už nesli do hrobu (7,11–17). U Jana (11,1–44) pak křísí Ježíš mrtvého, který už leží čtyři dny v hrobě a jehož tělo se začíná rozkládat (11,39).

5/ Nakonec je tu zapotřebí poukázat i na to, že mnohé příběhy o zázracích vypráví Nový zákon podle zcela určitého, ve starověku velmi rozšířeného vzoru. Ten mívá zpravidla tři části:

- a/ úvod, kde se popisuje, o kterou nemoc jde;
- b/ průběh léčby;
- c/ konstatování, že nakonec došlo k uzdravení.

Následující srovnání novozákonního příběhu a jednoho textu z Epidauru ukazuje, že v mnoha případech jsou si pohanská a novozákonní vyprávění strukturálně navzájem velmi podobná.

Struktura	Epidauros	Mk 1,30–31
<i>Druh nemoci</i>	Alketas z Halieis byl slepý.	Šimonova tchyně ležela v horečce.
<i>Léčebný zákrok</i>	Zdál se mu sen o tom, že k němu přišel bůh a prstem mu otevřel oči. První, co pak uviděl, byly stromy ve svatyni.	Hned mu o ní pověděli. Přistoupil, vzal ji za ruku a pozvedl ji.
<i>Uzdravení</i>	Za úsvitu vyšel zdravý ven.	Horečka ji opustila a ona je obsluhovala.

Z takovýchto strukturálních podobností²⁶ ovšem neplyne, že novozákonní vyprávění pouze reprodukovala příběhy, které byly tehdy v oběhu, a že jsou tedy všechna smyšlená. Věc se má spíše tak, že tento „klasický“ třídílný vzorec se vlastně nabízí sám od sebe (proto se s ním dodnes setkáváme na votivních deskách celé řady poutních míst).

Novozákonní příběhy se od podobných starověkých textů pohanských navzdory mnoha vnějším shodám liší. U pohanských textů stojí v popředí zpravidla hlavně hledisko pragmatické; jejich cílem je podpořit důvěru k danému božstvu a přispět tím k rozkvětu té či oné svatyně. Naproti tomu příběhy novozákonní velmi těsně souvisejí s Ježíšovou zvěstí, a nelze je tedy chápat v úzkém smyslu prostě jen jako demonstraci Ježíšovy božské moci.

Vzhledem k tomu, že se mnohé příběhy popsané v evangeliích řídí oním předem daným literárním vzorcem, se ovšem z historického hlediska přesto nabízí otázka, zda chtěli jejich autoři skutečně ve všech případech zachytit konkrétní dějinnou událost, nebo zda v zájmu zdůraznění určitých Ježíšových

charakteristik – třeba té, že Ježíš je „Pánem stvoření“ – někdy zkrátka jen sáhli po tehdy běžné formě vyprávění o zázracích. A i tam, kde se historické jádro zdá být jisté, je nutno rozlišovat mezi příběhem o zázraku a zázrakem jako takovým. Z historického hlediska je tedy otázkou, jestli Ježíš vůbec zázraky konal.

Ježíš jako divotvůrce?

Během posledních padesáti let vyvinuli exegeti celou řadu postupů umožňujících přezkoumat teologické výroky ve vztahu k historickým faktům, které jsou jejich základem. V mnoha případech se tedy dá zjistit, má-li určitý Ježíšův výrok nebo čin historický základ, nebo jde-li o výtvar prvnick křesťanů, resp. samotných evangelistů. Jednotlivými kritérii se tu blíže zabývat nemůžeme.²⁷ Badatelé jsou však zajedno v tom, že Ježíš přinejmenším opravdu uzdravoval nemocné a vymítal zlé duchy.

Tuto tezi podporuje mimo jiné i výrok, kterým se Ježíš hájí, když mu jeho odpůrci vytýkají, že zlé duchy zahání s pomocí Belzebula, knížete démonů. Nesmyslnost tohoto obvinění demaskuje Ježíš poukazem na to, že by v takovém případě satan působil sám proti sobě (srv. Mt 12,24–28par). A pokračuje:

Jestliže já vyháním demony ve jménu Belzebula, ve jménu koho je vyhánějí vaši žáci (jejichž srdce jsou zjevně zatvrzelá)? Proto oni budou vašimi soudci. Jestliže však vyháním demony duchem (podle Lukáše prstem) Božím, pak už vás zastihlo Boží království. (Mt 12,27n; L 11,19n; Mk 3,22)

Tento výrok pochází od samotného Ježíše; na rozdíl od mnoha jiných vět mu jej do úst nevložili evangelisté. Důležitá je tu pak ještě jedna skutečnost, kterou zpravidla přehlížejí i křesťané v Písmu zběhlí, totiž že Ježíš otevřeně připouští, že posedlé uzdravují i příznivci jeho nepřátel. Rozhodně tedy nebyl v tehdejší Galileji jediným divotvůrcem. Že umí léčit posedlé, o tom tamní farizeové, jeho odpůrci, vůbec nepochybují. Vyčítají mu pouze, že je spolčen se satanem a že své zázraky koná s jeho

pomocí. A on se před touto výtkou hájí tvrzením, že v něm působí duch Boží.

Tato rozmluva je dokladem nejméně tří věcí: 1) Všichni byli tenkrát přesvědčeni, že se lidé mohou ocitnout v moci zlých duchů. 2) Existovali charismatičtí jedinci, kteří uměli nemocné a posedlé zbavovat utrpení. 3) Víra v zázračné uzdravování byla ve starověku všeobecně rozšířená.

To všechno znamená, že ani pohanské příběhy o zázracích nelze odbýt jako pouhé výtvary lidské představivosti a že je radno podrobovat je historickému zkoumání.

Uvedený text dokládá, že Ježíšovo zázračné uzdravování bylo vysvětlováno různě – jeho odpůrci je považovali za ďábelské mámení, jeho stoupenci v něm viděli důkaz Boží moci. Tím ovšem není řečeno, že se všechno jeho uzdravování a vymítání odehrálo skutečně tak, jak to popisují evangelia. Dokonce nelze vyloučit, že mnohé z těchto příběhů vůbec nemají historický základ a jsou jen narativním rozvinutím Ježíšova poselství. Podle badatelů je to pravděpodobné. Historicitu jednotlivých uzdravení a exorcismů je tedy zapotřebí dokládat případ od případu.

Co se týče ostatních zázraků, o kterých evangelisté referují (tj. zázračných zachránění, zázračných darů, normativních zázraků, epifanií a kříšení mrtvých), podle většiny exegetů jde o příběhy, jejichž cílem je zdůraznit Ježíšovo poselství a jeho mimořádný význam. Nejsprávnější bude číst je jako narativní katecheze založené na poznání, že Ježíš je život a že daruje život všem, kdo ho následují.

Tím jsme však stále ještě nepronikli k vlastnímu jádru uvedeného výroku (Mt 12,28par), ze kterého je zřejmé, jak své zázraky chápal sám Ježíš: „Jestliže však vyháním demony duchem Božím, pak už vás zastihlo Boží království.“ Ježíš viděl ve svých zázracích znamení a potvrzení toho, že jeho příchodem už nastává Boží království, které hlásal – a že toto Boží království není jen povahy duchovní, protože se týká i lidského života pozemského. Kromě toho – jak vyplývá z jiné jeho věty, autentické přinejmenším obsahově – chce svými zázračnými znameními

lidi přimět k nápravě: „Kdyby se byly v Týru a Sidónu [ve městech, která proroci pokládali za centra bezbožnosti: Am 1,9–10; Iz 23; Ez 26–28; Za 9,2–4] dály takové mocné skutky jako u vás [v galilejských městech Chorazin a Betsaida], dávno by byli oblékli žíněný šat, sypali se popelem a činili pokání.“ (Mt 11,21)

Podstatná není otázka, zda se jednotlivé zázraky staly tak, jak jsou popsány, nýbrž právě tato víra, ke které evangelisté svými spisy vybízejí. Že to ovšem někdy nejsou s to pochopit ani teologové, dokládají slova B. Wenische: „Všechny takové příběhy, jako je třeba vyprávění o vzkříšení dcery Jairovy, mi připadají nezajímavé, protože jsou to pouhé obrazy.“²⁸ Tím je jakákoli historická kritika předem vyloučená. Pravda a síla víry se přitom neodvíjejí od velikosti toho či onoho možného zázraku, nýbrž koneckonců jediné od samotného hlásaného poselství, které se však odkryje jen těm, kdo se k němu aktivně přidají. Domnívá-li se člověk, že má dobré důvody k tomu, aby historicitu toho či onoho zázraku zpochybnil, ještě to neznamená, že evangeliím nevěří. Kdo k nim přistupuje s vidoucíma očima a s otevřeným srdcem, ten velmi rychle pochopí, že rozhodující není otázka jejich historičnosti, nýbrž právě poselství v nich obsažené. Ani v následujících kapitolách této knihy nepůjde o historičnost, nýbrž o poselství.

Ohledně historicity novozákonních příběhů o zázracích formuloval už před několika desítkami let Rudolf Pesch pár dodnes platných tezí:

1/ Místo abychom při debatě o novozákonních příbězích historicitu vyprávění předpokládali, musíme ji prokázat.

2/ Tváří v tvář novým vědeckým poznatkům nese důkazní břemeno plně ten, kdo chce z příběhů o zázracích čerpat vědomosti o historickém Ježíšovi.

3/ Příběhy o zázracích nikdy nelíčí historický průběh té či oné události; smysluplně je proto můžeme brát v potaz pouze ohledně jejich historických základů (tj. Ježíšova jednání, christologie rané církve, misijního působení atd.).

4/ Historickým základem příběhů o zázracích mohou být i události z Ježíšova života, ale v převážné většině případů je jím situace

rané církve (která má k Ježíšovu životu vztah tak či onak zprostředkovaný).

Povrchní alternativa „historický – nehistorický“ je v debatě o těchto příbězích k ničemu. Každé literární dílo historickou skutečnost odráží (protože je samo její součástí); vždycky je ovšem nutno ptát se: „Kterou?“²⁹

Že Ježíšovy zázraky nejsou „neutrálním“ důkazem pravdivosti Ježíšova poselství, ukazuje chování Ježíšových protivníků. Ti jeho neobvyčejné činy nepopírají; pouze je interpretují jiným způsobem a trvají na tom, že v jeho poselství nevěří.

Na ony neuvěřitelné věci, které se o něm vyprávějí, ostatně reagují nevěřičně i jeho nazaretští krajané:

„Odkud to ten člověk má? Jaká je to moudrost, jež mu byla dána? A jak mocné činy se dějí jeho rukama! Což to není ten tesař, syn Mariin a bratr Jakubův, Josefův, Judův a Šimonův? A nejsou jeho sestry tady u nás?“ A byl jim kamenem úrazu. Tu jim Ježíš řekl: „Prorok není beze cti, leda ve své vlasti, u svých příbuzných a ve svém domě.“ A nemohl tam učinit žádný mocný čin, jen na několik málo nemocných vložil ruce a uzdravil je. A podivil se jejich nevěře. (Mk 6,2–6parr)

Legitimovat své poslání prostřednictvím zázraků se tedy Ježíš zdráhá. Poznámka, že přece jen uzdravil pár nemocných, možná pochází od Marka, který chtěl alespoň trochu zmírnit trapný fakt, že Ježíš u svých krajanů neuspěl. (Matouš – 13,58 – to vyjadřuje mírněji: „A neučinil tam mnoho mocných činů pro jejich nevěru.“)

I podle Lukášova evangelia Ježíš odmítá nutit lidi k víře ukázkovými divy. Když ho od Piláta přivedou k Herodovi, Herodes doufá, že uvidí zázrak, protože toho o Ježíšovi mnoho slyšel. Ježíš ho však ani neuzná za hodna odpovědi (L 23,8–11).

Plným právem. Dává tím totiž na srozuměnou, že jeho zázraky jsou „pouhá“ znamení a že jimi nechce budít obdiv, nýbrž přimět lidi k přemýšlení a k tomu, aby ho následovali.

Podle Ježíše (i evangelistů) zázraky sice úzce souvisejí s vírou, ale nelze to chápat tak, že Ježíš svými činy přítomné lidi

nutí, aby v něho uvěřili, nýbrž právě naopak – víra nebo přinejmenším ochota uvěřit je předpokladem zázraku.

Ježíš nemůže v Nazaretu a pak ani před Herodem konat zázraky, protože mu publikum nevěří. I evangelisté opakovaně zdůrazňují, že se Ježíš při konání zázraků dovolává „spolupůsobící“ moci víry. Uzdraveným lidem často říká, že je „zachránila jejich víra“ (Mk 5,34; 10,52par; L 17,19). Netvrdí tím, že zázrak způsobuje víra samotná, nýbrž že nejsou-li lidé ochotni uvěřit, je Boží působení omezeno. Jinak řečeno, milostivý Bůh zajisté skýtá dary, ale nikoho nenutí k jejich přijetí.

Pokud se víře předem nevzpíráme, Ježíšova zázračná znamení nám k ní pomáhají.

Navzdory tomu, že tedy Ježíš svým zázrakům žádnou důkazní sílu sám nepřipisoval, plní v evangeliích mnohá jeho znamení přesvědčovací úlohu. V Janově evangeliu se například píše, že tato znamení „zapsána jsou, abyste věřili, že Ježíš je Kristus, syn Boží, a abyste věřice měli život v jeho jménu“ (J 20,31).

Ježíšovo poslání někdy potvrzují dokonce i jeho protivníci – démon, kterého Ježíš vymítá v kafarnaumské synagoze, hlasitě křičí (Mk 1,24): „Vím, kdo jsi, jsi svatý Boží.“ A podobně se vyjadřuje i nečistý duch, od něhož Ježíš osvobozuje posedlého v Gerasé (Mk 5,8): „Co je ti po mně, Ježíši, synu Boha nejvyššího?“

Evangelisté někdy takovéto stvrzení vyjadřují i tím, že závěr příběhu přenechávají „sboru“ – poté co Ježíš uzdraví ochrnutého, přítomní, celí bez sebe, chválí Boha a říkají (Mk 2,12par): „Něco takového jsme ještě nikdy neviděli.“ Na jiném místě zazní sborově (Mk 7,37par): „Dobře všecko učinil. I hluchým dává sluch a němým řeč.“

Důvod, proč evangelisté Ježíšova zázračná znamení často podávají jako typické zázraky přesvědčovací, spočívá v tom, že své čtenáře nechtějí konfrontovat s pouhými holými fakty. Chtějí je především vybízet k víře v Ježíše a chtějí tuto víru šířit. Je proto samozřejmé, že Ježíšovým zázrakům dávají nový teologický náter. Přesněji řečeno, v příbězích o jeho zázracích se odráží jeho christologický význam.

„Činy Hospodinovy jsou velké“

To, že Ježíš nemocné a posedlé zbavoval utrpení, nutně neznamená, že tu a tam rušil platnost přírodních zákonů. Jak jsme konstatovali v předchozí kapitole, tato otázka musí už jen z ryze přírodovědeckých důvodů zůstat otevřená.

Ježíšova doba tento problém v této podobě vůbec neřešila. Události, které se vymykaly obvyklému chodu věcí, tehdejší lidé jistě vnímali jako cosi nadmíru podivuhodného. Na druhé straně však žili s vědomím toho, že celý svět řídí a spravuje jeho stvořitel. Naše – novodobé – rozlišení, které vidí v Bohu prvotní příčinu (tj. stvořitele) všech věcí, jejíž působení je ovšem zprostředkováno příčinami druhotnými (tj. přírodními zákony), jim bylo cizí. Boha viděli všude a jeho přímý vliv spatřovali i ve věcech zcela běžných.

Podle biblického pojetí se zázrak děje nejen tehdy, kdy nastává něco mimořádného, nýbrž pokaždé, když člověk ve zcela všedních, každodenních věcech rozpozná Boží působení. Augustin tuto myšlenku vyjadřuje v jednom ze svých kázání takto: „Ve srovnání s nasycením pěti tisíc lidí pouhými pěti chleby je přece řízení celého světa zázračnější, a přesto nad ním nikdo nežasne; lidé žasnou nad oním nasycením, a to ne proto, že by snad bylo zázračnější, nýbrž jen proto, že je ojedinělé.“³⁰ A tak i Ježíš chce lidem svými „mimořádnými“ znameními připomenout, že mají otevřít oči, aby mohli Boží působení rozpoznat i všude tam, kde jejich přání a touhy, mnohdy pomíjivé, zůstávají nesplněné. Celé Písmo dosvědčuje, že lidé mohou velebit Boží velikost a chválit Boží moc skutečně ve všech myslitelných situacích, protože veškeré Boží působení zakoušejí jako působení zázračné. Mimořádné události nám podle Písma jen připomínají, že vše, co Bůh vůči člověku koná, je vlastně jeden jediný zázrak.

Církev se k tomuto pojetí zázraku vrátila na Druhém vatikánském koncilu: „Bůh, který svým slovem všechno tvoří [všimněme si slovesa v čase přítomném] (srv. J 1,3) a udržuje, ve stvořených

věcech vydává lidem o sobě svědectví (srv. Ř 1,19n).³¹ Koncil tím jen opakuje poněkud střízlivým teologickým jazykem to, o čem zpívá se srdcem plným víry Žalmista: „Činy Hospodinovy jsou velké.“ (Ž 111,2)

Jednoduchý příklad nám ozřejmí, že je takových nábožen-
ských prožitků schopen i člověk dnešní:

Dva lidé se navzájem milují a jsou spolu nadmíru šťastní. Možná je přitom svedla dohromady nějaká nepravděpodobná shoda okolností – to se přece stává. Mohlo k tomu dojít třeba tak, že dívka musela tehdy a tehdy odjet na to a to místo, jenže zmeškala vlak, protože zaspala, a tak jela vlakem pozdějším. Náhodou se ocitla v kupé, kde seděl sympatický mladík. Ten musel jet náhodou tamtéž a – opět náhodou – vzhledem k jistým okolnostem byl nucen vyrazit o den dříve, než měl původně v úmyslu. Během jízdy se spolu seznámili a teď je z nich šťastný pár.

Seznámili se opravdu čistou náhodou? Přísně vzato ne, protože každá takzvaná náhoda má svou příčinu. Jestliže ráno zaspíme, příčinou je třeba únava nebo to, že jsme si – následkem určitých okolností – zapomněli nařídit budík. A vydá-li se někdo na cestu o den dříve, než měl původně v úmyslu, i to je dáno určitými příčinami. Seznámení zmíněných dvou lidí v onom kupé je, střízlivě viděno, výsledkem složitého řetězce příčin a účinků. Běžně tomu říkáme „náhoda“. Nebo „osud“. Jenže komu mohou ti dva za své štěstí děkovat?

Anglický spisovatel Gilbert Keith Chesterton prý jednou řekl, že si v životě ateisty neumí představit horší okamžik než chvíli, kdy dotyčný cítí, že musí být někomu vděčný – a neví komu.

Věřící to ví. Je přesvědčen o tom, že Bůh má všechno ve svých rukou, a že tedy působí i tam, kde člověk vnitřně nezúčastněný vnímá jen jakési přirozené zákonitosti. A právě proto může náš pár říci: „Bože, jsme šťastní a děkujeme ti, že jsi tenkrát všechno tak dobře zařídil.“

A proč by mělo být pro věřícího toto přirozeně vysvětlitelné setkání dvou lidí méně zázračné nežli nějaké nevysvětlitelné uzdravení?

Otázka, do jaké míry platí Faustův výrok, že zázrak je „víry děcko nejdražší“,³² může zůstat otevřená. Dítětem víry je zázrak v každém případě, protože teprve víra člověku umožňuje vnímat ve všech událostech Boží působení.

Na okázalých zázracích ovšem víra závislá není. Boží stopy a otisky Božích prstů se dají rozpoznat ve všem a v každém z nás. Tím, co k tomu potřebujeme, je právě zvětšovací sklo víry. Boží rukopis mnohdy není snadno čitelný, ale rozluštit se dá všude, i v úplně běžném, všedním dni. A do všeho je vepsáno jedno a totéž sdělení: Bůh nás miluje.

Ano, Bůh nás miluje. A už jen to je přece hotový zázrak. Všechno, čím žijeme, ať už jde o věci snadno vysvětlitelné, anebo o věci zcela neprůhledné, vyplývá z tohoto jedinečného zázraku Boží lásky. Růže na zahradě, víno na stole, přátelství, které prožíváme, důvěra, které se těšíme, barvy motýlích křídel, dětský smích... Cožpak to není všechno zázračné?

JMENNÝ REJSTŘÍK

Biblická jména zde kvůli hojnému výskytu uvedena nejsou.

- Akiva, rabi 28
 Alexandr Veliký 192
 Andersch, A. 69, 70
 Antonín z Padovy 19, 143
 Apollónios 20, 28, 161, 162
 Aristotelés 66
 Aufhauser, J. B. 196
 Augustin 33, 36, 54, 195

 Balthasar, H. U. von 64, 196
 Barlach, E. 70
 Bartsch, H.-W. 195
 Beda 157
 Bernanos, G. 98, 102, 197
 Brecht, B. 34, 184, 185, 187, 195,
 200
 Brunschvicg, L. 198
 Buddha 27, 68, 196
 Bultmann, R. 31, 105, 195, 197

 Congar, Y. 71
 Cornwell, J. 11

 Denzinger, H. 195
 Deschner, K. 142
 Dostojevskij, F. M. 113, 115, 121,
 197
 Drewermann, E. 199, 200
 Dürrenmatt, F. 76, 196

 Eliezer, rabi 25, 181
 Exeler, A. 143, 198

 Filostratos 20, 161, 162, 194, 199
 Fischer, K. P. 198

 Frisch, M. 169
 Fuller, R. 182, 198, 200

 Gnilka, J. 107, 197, 199
 Goethe, J. W. von 11, 131, 195, 198
 Gressmann, H. 194
 Gunkel, H. 105, 197

 Haag, H. 197
 Hauptmann, G. 150
 Herzog, R. 194
 Hesse, H. 131
 Hilel, rabi 84
 Hippokratés 127
 Hünermann, P. 195

 Chenu, M.-D. 73

 Ibn Ishaq 27
 Imbach, J. 13, 194
 Inocenc IV., papež 79
 Iosephus Flavius 21, 194, 200

 Jean Paul 59, 60, 195
 Jeroným 11, 145

 Kasper, W. 90, 195
 Kieckhofer, R. 197
 Klement XI., papež 195

 Lehmann, K. 90
 Limbeck, M. 197
 Lubac, H. de 73
 Luther, M. 117, 198
 Luz, U. 196

- Mann, Th. 150, 199
Manns, P. 197
Marshall, B. 17, 18, 194
Marti, K. 179, 200
Mauriac, F. 122, 134, 198
Mayer, R. 194
Muhammad 26, 27, 29, 192
- Nietzsche, F. 60, 142, 198
- Órigenés 106, 127, 198
- Pascal, B. 131, 160, 198, 199
Pesch, R. 51, 194, 197–199
Porfyrios 194
Pythagoras 24, 25, 194
- Quesnel, P. 195
- Ramses II. 21
Russel, B. 105, 197
- Saier, O. 90
Septimius Severus 161
Schiedermaier, H. 198
Schilling, A. 197
Schmithals, W. 107, 197, 199
- Schnackenburg, R. 198
Steiner, A. 198
Stier, F. 125
Strack H. L. – Billerbeck, P.
196–198, 200
Strauß, D. F. 105, 197
- Šamaj, rabi 84
- Terezie z Lisieux 61–63, 69, 196
Theißen, G. 19, 194
Thúkydídés 45
Tolstoj, L. N. 130, 152, 198
Tomáš Akvinský 36, 195
- Vianney, J.-B. M. 102
Vittorini, E. 129, 198
Vogel, C. 199
- Weiser, A. 194, 195, 199
Weissmahr, B. 35, 195
Wenisch, B. 51, 195
Weymann, V. 198
- Zarathuštra 27, 142, 198
Zenetti, L. 11, 103, 197

JOSEF IMBACH

Biblické divy a zázraky_____

NADČASOVÝ
EXISTENCIÁLNÍ
VÝZNAM

EDICE THEOLOGIE

Základní teologická témata, 4. svazek

Z německého originálu

Wunder: Eine existentielle Auslegung

vydaného nakladatelstvím

Echter Verlag Würzburg roku 1995,

přeložila Karla Korteová

Typografie Zbyněk Kočvar

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

v roce 2017 jako svou 1593. publikaci

Vydání první. AA 9,81. Stran 208

Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský

Vytiskla Tiskárna a vydavatelství 999, s. r. o.

Doporučená cena 248 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-803-5